

AKCIJA ZA SAKUPLJANJE GRAĐE O FOLKLORNOJ DRAMU U XIX. STOLJEĆU

Nikola Bonifačić Rožin

Svaka akcija koja je pokrenuta da se sakuplja narodna drama, samim svojim faktom otkriva, da je pokretačima dotična građa poznata. U hrvatskom tisku tek se krajem XIX. stoljeća objavljuju pozivi na sakupljanje određene folklorne scensko-dramske građe, koja se u tekstu spominje kao »narodno glumovanje, ostaci tih običaja« i »dramatske igre«. To ne znači da se već prije nisu primijetili u narodu dramski oblici. O njima su u XVII. stoljeću pisali Valvasor i Vitezović, u XVIII. Ivan Lovrić iz Sinja, svadbenu dramsku igru *Kadija* nazivlje šalom, a pop Ivan Uravić, župnik u Dobrinju na otoku Krku, zapisao je glagoljicom na hrvatskom jeziku »*Mesopustov tešament*«, 1718., što je prvi poznati tekst iz pokladnog suđenja kod nas.¹ Pokladno suđenje s pisanim testamentom sačuvalo se u Hrvatskoj, na obali i u unutrašnjosti sve do naših dana. U XIX. stoljeću također se u tisku pojavljuju opisi i tekstovi narodnih dramskih djela. U tom pogledu značajna je godina 1846. za folklorno dramsko stvaralaštvo kod Hrvata, jer se u dva grada tiskaju dvije narodne drame, paška »Robinja« u Zadru i slavonski »Adam i Eva« u Zagrebu, s nepotpunim tekstovima, ali kao preteče anonimnog narodnog dramskog stvaralaštva.

Ovi se opisi i tekstovi narodnih dramskih dijaloga još ne pojavljuju s oznakom »drama«, jer ih se drži dijelom različitih narodnih običaja. U

prošlosti narod nije poznavao naziv »drama« za svoje predstave, pa tu riječ još u XVIII. stoljeću ne navode hrvatski rječnici. Međutim za svoja prikazanja i za njihove izvođače narod je stvarao odgovarajuće riječi, koje su ušle i u rječnike, ponekad s kratkim tumačem. U Belostenčevu rječniku piše: »*glumach, glumacz, hlumacz, prikazalach koi rechjum, rukami, nogami y zevszem sivotom norie kasuch szmeh chini*« ili »*maskargyia v. salecz*«. ² Drugdje se spominje »*skazanje, dogod, speljanje, gluma*« ili »*svu noć u igri i glumah projdoše*«, ili »*Šali šalom, glumi glumom, ne tič' rukom*« (Iz Zoranića). Ipak se kroz cijelo XIX. stoljeće u literaturi zapaža kolebanje oko imena i utvrđenja narodnog dramskog djela, kao posebne vrste folklor.

Poznato je da su romanitični hrvatski preporoditelji već u prvoj polovici XIX stoljeća poticali na skupljanje »narodnog blaga« i sami se s interesom primili toga posla. Ljudevit Gaj već kao gimnazijalac, oko 1826. sastavljao je »*Pitanja*«, koja su do nedavna ostala u rukopisu, ² u kojima se uz ostalo zanima za »*Starinske proste pesme horvatske? Vsa-kojačke narodne pripovedke? Običaji pri svadbah, pri mrtveh? Prirečja horvatska?*«. Deset godina poslije otkriva da je pod utjecajem Maksimilijana Vrhovca, zagrebačkog biskupa, koji je 1813. razaslaio svećenicima svoje biskupije tiskani poziv, da skupljaju narodne riječi, pjesme i poslovice. Taj poziv Gaj je 1837, u 24. broju Danice ilirske objavio u latinskom originalu i na hrvatskom prijevodu. U posebnoj bilješci veoma hvali Vrhovčev kulturni rad, osobito taj poziv, koji proširuje na školovane svjetovnjake: »*Doista bi želēti bilo, da bi ne samo gg. duhovnici, nego također i drugi svake versti pismeni ljudi, kojim serdce »za dom, za rod« kuca, polag njegova (Vrhovčeva) poziva tak posebice rēči, tak poslovice iliti prirēčja i svake fele popēvakah skupljali.*« I Gaj, poput Vrhovca, moli sakupljače, da mu šalju građu, koju će s njihovim imenom tiskom izdati.

U Danici se pojavljuju narodne poslovice (bez imena sabirača), vjerojatno su većinom iz Gajeve rukopisne zbirke, koja se tek u naše dane priređuje za tisak, zatim se u Danici objavljuju narodne pjesme, pripovijetke i opisi običaja, sve sa naznakom imena sabirača. U Kolu Stanko Vraz također objavljuje razne narodne tekstove. Zapaža se, da se u pozivima ne spominju narodni običaji, a ni narodna drama. O njoj su upute pošle drugim putem, preko građe o narodnim običajima, koji sadrže razne scensko-dramske oblike, osobito preko one građe, koju je sabirač bilježio u narječju, točno kako mu je kazivao izvorni kazivač.

Ovo veoma zorno otkriva građa o ličkoj svadbi, što ju je Ivan Kukuljević objavio u Danici ilirskoj 1845., a drugi sabirač A. V. Rastevčić Ličanin ugledao se u nju i priopćio u istom godištu Danice »nešto o pirnih običajih u Lici«.

Ivan Kukuljević je u nekoliko nastavaka u Danici 1845. opisao: »Pirni običaji okolo Senja iz ustijuh naroda«. Građu je bilježio prema izvornom kazivanju, u ličkoj ikavici, na način Gajevih uputa. O tome je u napomeni dao kratku bilješku: »Evo baš ovako, kako sam taj običaj ovdě popisao, slušao sam u Brinju od prostoga seljaka Sive Belca iz Franikovca varh Senja, i koliko sam mogo, daržao sam se sasvim njegovih rečih i reda u pripovēdanju. Jednu proměnu učinio sam, što sam radi lakšega razumljenja mesto i stavio ě.« (Danica, 1845, br. 12, str. 48)

Srećom, Kukuljević je naišao na dobrog kazivača, koji mu je čak kazivao dijelove dijaloga u svadbenom prizoru, kad svatovi pred mladenkinom kućom traže »zvěre«, koje im je pobjeglo, a iz kuće im dovode razne djevojke i na kraju mladenku.

Ovaj isti prizor zainteresirao je na svadbi istarskih Hrvata historičara i etnografa J. W. Valvasora, te ga je pod imenom »Ptica jarebica« opisao 1689. u svojem djelu, naglasivši da veseli istarski seljaci ne trebaju engleskih ni talijanskih komedijanata, da bi na svojoj svadbi izveli »ein Freuden-Spiel oder Mummerey«.³

Ovaj svadbeni dramski prizor sačuvao se do naših dana širom Hrvatske, u više varijanata. U Istri danas svatovi traže »pticu golubicu« u Lici »ovcu«, Slavoniji »srnu«, a dolje na jugu u dubrovačkom primorju »utvu zlatokrilu«. Nakon Kukuljevića opisao ga je i Ličanin Rastevčić, i to ugledavši se upravo u svadbeni običaj, što ga je Kukuljević objavio u Danici. O tome je Rastevčić dao kraću bilješku u svojem članku »Nešto o pirnih običajih u Lici«, u istoj Danici, 1845, br. 35: »Čitavši u Danice naše ovogodišnje broju 12. sastavak 'Pirni običaji okolo Senja iz ustijuh naroda' od g. Ivana Kukuljevića evo hitim i ja dok mi okolnosti dopustiše gojeć nadu, da neće domorodcem suprotivno biti, nešto 'o pirnih običajih u Lici' onako i toliko kako i koliko sam mogao izkusiti, domorodnom čitatelju priobćiti« U nastavku svoga članka, u br. 37. Rastevčić zaista donosi prizor pred mladenkinim vratima, u kojem svatovi mjesto »zvěre« traže »ovcu« u selu Žitnik: »Gospodar kućecemu kumu ili barjaktaru otvori i pita ga, tko je, odkuda je tako nepoznan, što li traži? Našto mu jedan između njih (navadno je da najstariji) odgovori:

da im je ovca jedna utekla, te pita ga, da ne bi li se u njegov tor svratila?

Gospodar se brani na svake ruke: da on nije ništa vidio, niti da je kakva tuđa ovca u njegovu stadu itd, ali nije moguće se obraniti, oni bo neprestano sile, da ih u tor pusti, za da se sami obsvedoče.

Dakle gazda počme po redu voditi — koga mislite da vodi? — a vodi babu jednu po jednu tako opravljenu, da stanu konji harzati i skakati. I bez svake šale, tko ne bi znao što je, morao bi misliti, da je iz pakla ta stvar utekla. Da, tako jednu za drugom predstavlja im, da vide nije li to srćecom ta prava.

Akoprem je svaka izplatjena nogami i šakami, ipak hvala Bogu, na nijedan ih pir nije trěba zvati, nigde nikad ih neuzmanjka. Najposle izvedu traženu: oko nje (mladenke) se svi skupe dajuć znamenje veselo, da je to ta izgubljenka.«

Iako je prizor »traženje ovce« još funkcionalno vezan s običajem svadbe, u Istri ga izvode da bi mladenku očuvali od uroka, on već sadrži bitne elemente dramskog djela: svatovi ne nastupaju izravno, nego se predstave kao pastiri (ili lovci), koji traže »zvěre ili ovcu«, mladenku, pred kojom im izvode »babe«, maskirane žene. Dramski dijalog između domaćina i svatova razvija radnju koju prate smijeh i oponašanje »udaraca nogama i šakama«.

Opisi ovakvih »predstavljanja« tokom XIX st. sve više ukazuju na narodno dramsko stvaralaštvo kod Hrvata. Oni su i poticaji, da se takvi prizori ispituju i njihovi tekstovi zapišu i objave ili čuvaju za dalje izvođenje. Otkrivaju to sačuvane zbirke iz Slavonije, Zagreba, Hrvatskog primorja i Dalmacije, kao i bosanski zapisi uz koje se pojavljuje naziv »glumovanje«, a koji će u Zagrebu 1893. potaknuti prvu akciju, da se sabire posebna narodna dramska građa.

Poslije Kukuljevića i Rastevčića u Danici, potrudio se Luka Ilić Oriovčanin, da u narodnim običajima opiše neke scensko-dramske prizore. Godine 1846. tiskao je u Zagrebu knjigu »Narodni slavonski običaji«, koja sadrži i poglavlje »Slavonski plesi i sigre«. Na više mjesta L. I. Oriovčanin donosi građu, koja sadrži izrazito dramske tvorevine. Ukratko je ovdje navodim.

U slavonskoj svadbi isprepliću se mnogi običaji, pjesme i čaranja, a ima i maskiranja, koje upućuje na dramsko zbivanje. Svadba se održava po više dana, pa je običaj da kum pozove svatove na ručak. Za tu priliku čajo, svat izabran da izvodi šale, obuče »djuvegijna otca i mater

u pernjavo i blatno odelo, kadišto i s lanci sveže, te tako svi idu kumu na ručak. Čajo stražnji ide umotan skoro sav u napuhnuta creva, goneći pred sobom na koncu svezana pětla. Jedan između svatovah nosi goruću svěću u fenjeru, drugi ostanke od jučerinje gostbe u tanjuru, treći suhu granu, koja je kobasicami, kolači i drugim jestbinami nakitjena. Ovako oboružani dođu kumu, kod njega ručaju i onda se istim redom pověrnju k djuveginoj kući, gde je dočekaju žene iliti svaticice s častmi.«

L. I. Oriovčanin opisao je ophod s Betlemom u Badnjoj noći: »Po varoših i pazarištih božićnu svetačnost još bolje slave i diče Betlemi, koje djaci od kuće do kuće nosaju, pjevajući razne pėsme, koje ovdě, prem da baš narodne nisu, navodim... Dva ali tri djaka idu nuz Betlem. Jedan nosi zvonce i stol na koji Betlem meću, a dvojica drugi Betlem nose, koj je sa raznimi kipci urešen. Kad pred kuću dođu, zapale sveće, pozvone i pričmu spomenute pėsme pėvat. Kada dve ili tri izpėvaju, pozvone opet, da ih nadare, i onda idu dalje. Motiv pjesama opisuje betlehemsku štalicu, rođenje djeteta i darove pastira:

*Do Betlema hodimo,
da dētešće vidimo,
hajde bratjo, da idemo,
da darove ponese mo.*

*A ti Andro uzmi gajde,
tere s nami friško ajde,
a posviraj sad veselo,
da nas čuje sve selo.*

U više varijanata ova se božićna pjesma sačuvala po Slavoniji do naših dana. Na nju podsjećaju i dozivi pastira u staroj dubrovačkoj drami o Isusovom rođenju, iz XVI stoljeća.⁴

Najviše dramske građe ima u opisu badnjačke ophodne predstave »Adam i Eva«, uz koju u knjizi L. I. Oriovčanin donosi i stihovani, dramski tekst igre, fragmentaran, ali dragocjen, jer je prvi poznati tekst ove vrste u Hrvatskoj. Iz opisa se doznaje: »Bio je običaj prie nekoliko godinah da su i tri iztočna kralja išli. Naime tri bi se mladića kao tri kralja obukli, jedan ili dva kao angjeli, jedan kao Bog, a jedan kao vrag, zatim jedan je Evu a drugi Adama predstavljao. Odělo su imali uresno i dragoceno. Govorili su tom prilikom u stihovih složeni razgovor.« Do naših dana još se po Slavoniji izvode pojednostavljeni »u stihovima složeni razgovori« Adama i Eve (Sl. Požega, Voćin, Gundinci, Petrinja).⁵

Među pokladnim običajima L. I. Oriovčanin opisuje »pokladnju babu« koju maškare učine od slame, s kojom njeni »dvorjanici što opasnije i posperdljivije obučeni — hodaju kroz selo i babu šibaju«. Na čistu srč-

du u jutro voze ju izvan sela i zakopaju medju oplakivanjem i jadikovanjem. Kad se od ukopa kući povarnu zapale fenjer ako je i dan, te u svaki budžak zagledajuć traže pokladah«. U nizinskoj i primorskoj Hrvatskoj maškare još uvijek slično rade sa slamnatom lutkom, koja u naše vrijeme predstavlja muškarca Fašnika, Mesopusta, Pusta, Krnevala i Poklada. Ova imena na sva tri hrvatska dijalekta, osim što ukazuju na strane utjecaja, daju naslutiti bogatstvo izraza u pokladnim priredbama. Značajno je naime, da je uz pokladnu slamnatu lutku karakteristično suđenje Mesopustu, poslije kojeg se čita njegov zapisani testamenat. Najstariji poznati iz 1718. sačuvan je u Dobrinju na otoku Krku, a od 1862. do naših godina nabrala se velika zbirka *Žitaka* (pokladnih suđenja) u Novom Vinodolskom. *Žitak* je osmercima stihovana mjesna kronika, dijaloški komponirana, u kojoj se tudi grijesi na šaljivi način pripisuju Mesopustu i zbog njih ga se osuđuje na smrt, što je ujedno javna kritika svega što smeta životu.⁶

Pisani pamfleti za vrijeme poklada pojavljivali su se u Zagrebu već pred narodnim preporodom. Jedan takav tekst iz 1836. imao je u rukama August Šenoa, pa je u Vijencu 1878. br. 6, napisao članak »Pamflet na Ilirce«. Članak je pohvala pokladama, koje su svojim maškarama, plesovima i anonimnim pamfletima oživljavale Zagreb prije ilirskog pokreta. U članku Šenoa piše o običaju, da se poslije svakog pokladnog plesa napisao pamflet na sve gospode, koje su bile na plesu. Ti pamfleti bili su pisani većinom njemački, a sastavljala ih je »četa vragometnih mladih aristokrata, trgovaca, činovnika i pravnika, koji se nisu plašili nikakove pustolovine. Ti pamfleti išli su od ruke do ruke, a grad Zagreb imao je bar mjesec dana o čemu govoriti. Bijaše to prava »cronique scandaleuse« u kojoj su se domaće tajne iznosile pred svijet.« Šenoa je u članku donio hrvatske prevode iz spomenutog pamfleta i priznaje da je »izvadio samo najblaža mjesta, jer mnogo toga ne podnosi tiska ni danas u vrijeme slobode.«

Pokladni pamfleti pojavljivali su se i za vrijeme hrvatskog narodnog preporoda, ali sada više nisu bili socijalna satira, nego politička. Ilirci su pravili paskvile na Mađarone, a Mađaroni na ilirske plesove. Šenoa je u spomenutom članku 1878. objavio mađaronski pamflet na kajkavštini, koji je nastao u doba, kad je Gaj promijenio »Narodne novine« u ilirske. U pamfletu se proklinju Gaj i njegovi suradnici, koje neka »žarka strela flapi« ili da trpe »vekuvečne muke«. Kad je i u Zagrebu uveden običaj, da se Fašnik, slamnata lutka zapaljena baci u Sa-

vu s mosta, maškare su Fašniku sudile i pisale osude u satiričnom tonu negdašnjih pamfleta. Još ima živih stanovnika u okolici Savskog mosta, koji se sjećaju takvih šaljivih osuda i paljenja Fašnika između dva rata.

Koledarski običaji također su u XIX stoljeću opisivani, pri čemu je dolazilo na vidjelo, da neki koledarski nastupi imaju scensko-dramskih elemenata.

Avelin Čepulić donesao je u Narodnim novinama od godine 1852. zanimljive etnografsko-kulturne podatke o koledanju u gradu Rijeci. Navedene godine su u riječkoj Narodnoj čitaonici »*koledvale koledvači-ce*«, koje su »*po prastarom običaju*« pjevale običajne pjesme. Čepulić piše: »*Čistoća hrvatsko-primorskog narječja i sasvim narodan duh ovih pjesama jamči nam za starodavnost i izvornost njihovu*«. Iz dopisa se doznaje, da su poslije koledvačica došli u čitaonicu koledvači »*zbor muškaraca, koji su uz svirku iste pjesme ispjevali i prizor jedan iz žudijske povjestnice deklamirali, u kojem se predstavlja okrutnost žudijskog kralja Iruda*«. Iz podatka o »*deklamiranju*« ne može se doznati, jesu li koledvači svi zajedno kazivali pjesmu o pokolju nevine djece po naredbi kralja Iruda, ili je pjesma bila dijaloški komponirana, kao druge neke koledarske pjesme u Hrvatskom primorju i u Istri. Ovdje sam 1953. ispitujući istarske običaje u Zarečju kod Pazina, doznao od jedne starice fragmente dijaloške koledarske pjesme o kralju Irudu. Prema sjećanju iz djetinjstva, starica mi je kazivala stihove kralja *Jersela* (Iruda) i o plaču majka za umorenim djetecom, pri tome je i sama zaplakala, a sjetila se i stihova, kojima su majke tješene, da su im djeca u slavi nebeskoj. Prema nesigurnim staričnim podacima, tješitelji su bili tri kralja, koji su prema evanđeoskoj legendi došli Irudu, da ga pitaju gdje se je rodio mali Isus. Na otoku Krku popularna je pjesma o trim kraljima, koji pitaju Iruda za Isusa »*ki se je rođijo*«,⁷ ali u njoj nema teksta o ubijenoj djeci. Koledarima su poznati tekstovi o Betlemu, Trim kraljima, Irudu i Adamu i Evi. Riječki podatak govori o deklamiranju pjesme, zarečki o dijaloškom tekstu, a slavonski tekst je već dramatiziran, te su glumci za vrijeme predstave »*govorili u stihovih složeni razgovor*«. Ovakvi tekstovi objavljeni tiskom, bili su sami po sebi akcija za sakupljanje građe o narodnom scensko-dramskom stvaralaštvu.

Ivan Milčetić je prvi došao na misao, da uz građu o koledarskom običaju »*biranja kralja*« napiše poziv o skupljanju slične građe. U Vijencu 1890, u broju 7 piše: *Ovdje ću priopćiti samo opis koleda na otoku Krku i vijesti o koledu u Velom Lošinju. Možda tako potaknem koga*

prijatelja naših krasnih običaja, da opiše koledu svoga kraja u kojem listu, ili da meni pošalje kratki opis«. I on ima namjeru, da tiska poslanima »*opis*«, kao što su sličnu namjeru u svojim pozivima objavljivali već prije Vrhovac, Gaj, Vraz i Kukuljević.

Prema Milčetićevo opis koleda na Božić u Dubašnici, razabiru se u tom običaju slijedeći sadržaji, koji karakteriziraju scensko-dramsku građu: Koledari po dogovoru na Božić pred crkvom uhvate jednog seljaka, koji će im biti »*kralj u koledu*«. Četvorica ga sjednu na stolicu i odnesu u njegovu kuću, ostali koledari viču »*Živio kralj, živio kralj*«. Istog dana uhvate i »*kraljicu*«, određenog muškarca, kojeg ne nose kući na stolicu. Kralj i kraljica »*moraju biti čestite glave, uglednih i imućnih seoskih porodica*«. Kraljica na Stjepanje predvodi koledare u koledanju po selima, a kralj u svojoj kući priredi koledarsku gozbu i predvodi koledare na ples.

Prema arhivskim podacima Milčetić piše, da je u Velom Lošinju još u XVIII stoljeću narod na trgu birao »*kralja, koji bi se u jutro rodio, a u večer umro*«. Kasnije je kralja u Velom Lošinju birala bratovština svetog sakramenta. Došlo je i do ukidanja biranja kralja, jer se smatralo, da je »*smiješna komedija*«. Arhivski podaci spominju obnovu »*biranja kralja*« 1756, poslije 1756. običaj se više ne spominje u dokumentima. Milčetić spominje »*kralja*« u Šibeniku, koji je prema opisu Fortisovom 1774. bio obučen u skerlet i krunili su ga krunom od klasja.

Pojačani interes za scensko-dramsko narodno stvaralaštvo pobudilo je nekog zagrebačkog folkloristu, da 1893. u Vijencu br. 49, među »*Svašticama*« donese informaciju o članku »*Narodno glumovanje*«, što ga je dr Laza Kostić tiskao u Glasniku zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1893. Recenzent se pozitivno osvrće na duži Kostićev članak, prihvaća njegovu terminologiju i gledište na »*samoniklo narodno glumovanje*«. Iznosi da Kostić već u poskočici zapaža »*razgovorni*« oblik, koji imaju i pošalice i odšalice u kolu. Navodi »*narodne igre*« crnogorskih Cuca, o kojim »*narodnim zabavama*« su u Crnoj Gori Kostiću pričali pojedinci. Recenzent dalje navodi, da Kostić iz bosanskog narodnog života ističe igru »*Hadžija*«, koju je V. Kondić iz Prijedora opisao u članku »*Nekoliko narodnih igara u Bosni*«, što ga je objavio 1890, u 16 broju novosadskog »*Javora*«. Prema Kondiću »*Hadžiju*« igraju nekoliko odabrani »*vještaci*«. U igri glavna je uloga *Hadžijina*, koji polazi na Čabu, a kod kuće ostavlja hadžinicu, svoju ženu i sinove, kojima za tutora postavlja jednog poštenog čovjeka. Dok je Hadžija bio na putovanju

sinovi su kod kuće prodali imanje i proharčili ga, pa najposlije prodadu i hadžinicu. Kad se Hadžija vratio kući, tutor mu ispriča, da su sinovi prodali imanje i hadžinicu. Očajan Hadžija skoči na konja, i veli: »*Idem u svijet bježati, da ne gledam nesreću*«. Dok su igrači bili u gunguli, jedan obješenjak ih sve nagari pa svi bježe na vrata i time se završava igra.

Recenzent primjećuje, da »u ovoj je igri dosta finog humora«. Oduševljen narodnim igrama i samoniklim narodnim glumovanjem recenzent završava svoj članak značajnim pozivom: »*Ovakvih igara jamačno ima jošte danas u narodu, pa bi bilo dobro, da se zabilježe i na svijetlo iznesu*«. Kao nekad Gaj u prvoj polovici vijeka, tako i on krajem istog vijeka poziva pismene ljude »u narodu neka ostatke takih običaja pomno i točno zabilježe, a bilješke neka pošlju Akademiji ili Matici, koja će im jamačno trud naplatiti.« Znači, izgledi da se folklorna građa tiska popravili su se. Osim zanesenih sabirača tu su već i ustanove, koje otkupljuju sabranu građu, pjesme, priče i poslovice, pa i dramsku građu, koju su već neki tekstovi približili kulturnom interesu.

Nedugo zatim dr Ante Radić, da pomogne sakupljačima »narodnog blaga« štampao je svoju »*Osnovu za sabiranje i proučavanje građe u narodnom životu*« u Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena, JAZU, Zagreb, sv. II. Akciji za sakupljanje građe o folklornoj dramu i on daje svoj prilog posebnim opisom pod naslovom »*Dramatske igre*«. »*Ovamo idu igre u kojima se jedan (ili više igrača) pred društvom vlada kao da je on netko drugi. Ovakova je igra Babe i đeda, u kojoj se jedan momak obuče i vlada kao dječak ili starac, a drugi momak kao starica, pa ovo dvoje kao da sprovode ljubav*«. Napokon se je kod nas pojavila definicija drame, da ju se može odijeliti od običaja, gdje je dosad bila svrstavana. Element glume — igrač se pred društvom vlada, kao da je on netko drugi — ilustriran primjerom *Đeda i babe*, pomogao je sakupljačima folkloru, da otkriju dramsku građu. Samo je nekoliko godina trebalo, da se u Zborniku JAZU pojavi 1905. zbirka Mije Žuljića »*Igre na sijelu (Vareš u Bosni)*« u kojoj se među dramskim tekstovima nalazi *Adžija*, varijanta spominjanog prijedorskog *Hadžije*. Žuljićeva bilješka o igrama na sijelu, indirektan je poziv da se što prije saberu »*stare igre*« koje se polako gube pred novijim načinima zabave: »*Sve te igre prije su se puno igrale na sijelu, osobito uz poklade, a u novije doba sve to više nestaje i pomalo se zaboravljaju otkako je osnovano Hrvatsko pjevačko i tamburaško društvo Zvijezda... a i dan-danas bude u zimi u gdjejoj*

kući sijelo na kome se mladarija igra onih starinskih igara«. Kroz cijelo XIX stoljeće raznim načinima probijala se svijest, da u hrvatskom folkloru postoji i posebna scensko-dramsko vrsta. Radićeva definicija 1897. dala joj je pečat, ali u slijedećem XX stoljeću još dugo je trebalo čekati na jednu njezinu knjigu. Napokon se u biblioteci Pet stoljeća hrvatske književnosti, u Zagrebu 1963. pojavila zbirka »*Narodne drame*«,⁸ zbog pomanjkanja prostora u jednoj knjizi sa zbirka poslovice, zagonetaka i bajanja. To narodnim dramama nije škodilo, jer sama pojava njihovog izbora u tisku bila je očito priznanje, da u narodu postoji još živo i razigrano folklorno kazalište.

BILJEŠKE

¹ Nikola Bonifačić Rožin, Pojava folklornih dramskih tekstova u literaturi XVIII. stoljeća. Dani hvarskog kazališta, XVIII. st, Eseji i građa o hrvatskoj dramu i teatru, Čakavski sabor, Split 1978, str. 81—97.

² Nikola Bonifačić Rožin, Gajuša, Izbor iz »Narodnog blaga« Ljudevita Gaja, Zagreb 1973, Yugodidacta, str. 67—69.

³ Nikola Bonifačić Rožin, Svadbena igra »Traženje ptice« kod Valvasora i danas. Narodno stvaralaštvo-folklor, Beograd 1962, sv. 1., 27—31

⁴ Nikola Bonifačić Rožin, Kolendarski ophodi i čestitanja, Danica 1965.

⁵ Nikola Bonifačić Rožin, Adam i Eva u Požegi 1900, Narodne drame, poslovice i zagonetke, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zagreb, 1963, str. 37—41, 182.

⁶ Nikola Bonifačić Rožin, »Žitak« ili pokladno suđenje, Rad XI. kongresa SFJ u Novom Vinodolskom 1964. g, Zagrebu 1964.

⁷ Vjekoslav Štefančić, Narodne pjesme otoka Krka, Tri kralji gredihi, Zagreb 1944, str. 222—224.

⁸ Nikola Bonifačić Rožin, Narodne drame, poslovice i zagonetke, Zagreb 1963, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 27.